

свідчить про її фізичну смерть. Але Іванас Мирний піднімає Ратівщину до символу духовної руйнівної людської душі, яка потрапила під вплив страшного суспільного явища – морального розгалуження, що і призводило до «винародовлювання». Деморалізація пієчливі життя людини, як це сталося з Параскою: вона штовхнула на шлях шлюбу Йосифа, зробила душепродавцем сина, позбавила материнської любові дочку. У спілкуванні з людьми, у вчинках Параска керується ненавистю і остиго, хоча не віджила тим, що Ратівщина для неї – недосяжна мрія, пов'язана, як її уявленнями, зі щасливим минулим. Ратівщина зруйнувала стосунки матері і дітей. У Панаса Мирного проблема батьків-дітей подана в моральному аспекті. У пореформенні часи ця проблема була особливо гострою, бо змінювалися ціннісні орієнтири поколінь, їхнє уявлення про своє майбутнє, до деякої міри зникав страх перед Ратівщиною, отже, зникли стереотипні мислення.

Іванас Мирний робить спробу з'ясувати причини, які роблять сім'ю міцною і дружною чи, навпаки, духовно роз'єднаною, коли в середовищі рідних людей панують деєности, байдужість і поєнність.

Сам автор дещо циклу піднімає як «Образки з життя». Дійсно, цикл включає свої рідні приси-оповідання про певні явища, факти, події в людському житті, які відносно детальному художньому шпільюві. Письменник, вдаючись до психологізму в вибраних картинах, у своїх вибраних картинах життя в соціальному й морально-етичному плані, утримує «образки» у відповідному часопросторі пореформеного світу і усїма його складними проблемами.

Література

1. Сформов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
2. Меленко В. Художнє освоєння морально-етичної проблематики у повістях Іванаса Мирного: Автореферат канд. дис. – К., 1994.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1999.
4. Мирний Іванас (І.Я.Рудченко). Зібрання творів: У 7 т. – К., 1968. – Т. 1, 7.
5. Симівенко М.С. Іванас Мирний і доля його літературної спадщини/ Мирний Іванас (І.Я.Рудченко). Зібрання творів: У 7 т. – К., 1968. – Т. 1. – С. VII-XXXIX.

Світлана Ленська (Полтава)

Художня своєрідність новели Панаса Мирного “Лови”

Літературна спадщина видатного письменника-реаліста Панаса Мирного відзначається тематичним багатством, жанровим розмаїттям і поетичною коєрентністю. Академік О. Білецький свого часу визначив “три тематичні інтереси” письменника: по-перше, це твори, присвячені всебічному аналізу селянства як суспільного стану і психологічних типів у ньому (“Хіба режуть воли...”, повість “Нико динне і сієлчасне”, роман з народного життя “Повія” та низка незакінчених

творів, зокрема “Голодна воля”); по-друге, зображення життя української інтелігенції (“Г’яниця”, “Лихі люди”) і, нарешті, по-третє, нариси й оповідання, що розробляють тему “батьків і дітей” (“Як ведеться, так і живеється”) [1, с.382]. Звичайно, ці тематичні домінанти не вичерпують усього багатства художнього спадщини Панаса Мирного.

Серед малої прози письменника 80-х років минулого століття особливе місце посідає новела “Лови”, написана 1883 р., уперше надрукована в стрийському альманасі “Ватра” 1887 р. Вона була високо оцінена в літературних колах. І.Франко назвав “Лови” “перлиною між дрібними оповіданнями” Панаса Мирного. Дослідники творчості письменника (М.Сиваченко, М.Грицай, М.Пивоваров) не залишали поза увагою цю оригінальну новелу, яка відкрила перед читачами ще одну грань непересічної особистості її автора - талант сатирика. Проте глибоко і всебічно твір не був досліджений. Тому звернемося до деяких аспектів поетики новели “Лови”.

Що ж є об’єктом висміювання у творі? Тема адюльтеру була ґрунтовно розроблена в європейській літературі, адже вона тісно пов’язана з проблемами сімейних стосунків, місця та ролі жінки в суспільстві і, звичайно, щастя. Згадаймо класичні зразки світового письменства – “Пані Боварі” Г.Флобера, “Анну Кареніну” Л.Толстого. Але Панас Мирний розв’язує проблему по-своєму. Мотив зради для нього стає другорядним, він дозволяє авторові відтінити, посилити, підкреслити головну мету - викрити сутнісні міщанства не в суспільно-становому розумінні, а як вияв крайнього морального зубожіння. Якщо у вищеназваних зразках реалістичної прози героїні проходять тяжкий, сповнений утрат психологічний шлях, болісно рефлексують, то Панас Мирний значно звужує цю складну тему, що спричиняє кардинальну зміну жанру: замість великих епічних полотен маємо образок, замальовку, сценку з повсякденного життя. До подружньої зради головну героїню Орися штовхає не що інше, як банальна і вульгарна розбещеність.

Назва твору - ключ до його розуміння. Хто ж і що ловить?

Рушійною силою розгортання сюжету, головним психологічним мотивом у поведінці Грицька Костенка і його юної дружини Ориси є прагнення мати зиск у шлюбі. Бідний полівський син пройшов складний шлях, роблячи кар’єру: “...десь під школою тинявся, був попихачем, був і в сторожах, у москалі ходив і там не погодився; нігде дігись ? у поліцію” [3, с.208]. Злет у суспільному становищі Костенка відбувся завдяки жорстокому придушенню ним робітничих бунтів на цегельні та вигідному шлюбові із замочною інституткою. Сатиричне змалювання головного героя в цьому епізоді доповнюється нотками сарказму, адже причина смерті першої дружини невідома, а ймовірна “чохотка” взята в лапки. Але, незважаючи на втрату близької людини, поліцейний пристав не забув про спадщину: “безпам’ятній” нещасній жінці “замість ліків лист вексельного паперу підсунули” [3, с.208]. Костенку через місяць за п’ять успадкованих тисяч зумів висватати ще одну інститутку - Орися.

Головна героїня - “йому не рівня: вона значного, хоч і зубожілого роду” [3, с.208]. Однак вона має свій зиск: дівчині байдуже за кого, аби вискочити заміж. Автор з іронією змальовує її вимоги до майбутнього обранця, що свідчать про її

життєві цінності: “срібні брязкучі шпори. До того ж в його брови чорні, й вусики невеличкі, й личко молоде та веселе, усмішка не спливає з його червоних уст, жарти так і сиплються з рота, і танцюристий - не взяв його кат!..” [3, с.209]. Оріся виховувалася в суворих стінах інституту, мала лише 16 років, але вже через тиждень після вінця завела коханця. Отже, Гриць “уполовав” молоду й гарну дружину дворянського роду, а вона “вполовала” чоловіка, який її начебто до безтями любить і до того ж має гроші. Лейтмотив ловів підкреслюється внутрішнім монологом головного героя під час вінчання: “Ще за всю мою службу не доводилось такого чючинця піймати, як се біля мене... Держіться ж тепер, глупої ночі діти! Не сховаєтесь від мене й під землею - й звідти вас видеру і виведу на світ просторий: такого звіра заповонивши, всіх вас полоню!” [3, с.209-210].

Панас Мирний користується прийомом комічного “перевертання”, коли очікуване і несподіване міняються місцями. Комізм ситуації, зовнішній психологізм спрямовані на глибоке розвінчання примітивізму внутрішнього міщанства, пустоти й нікчемності його існування. Костенку, переконаний в успіху, ловив бунтівників, а спіймав на тасмному побаченні дружину з коханцем.

Важливим прийомом зображення персонажів є внутрішні монологи. Головний герой розуміє аморальність і бруд своєї служби: “Хай не знає її (Орисине. - С.Л.) добре серце, як нам приходиться дітей від сім’ї відривати. Ох, гірка та невесела ти, наша доле! На сльозах людських заснована, на щасті других збудована!..” [3, с.211].

Обдурений дружиною пристав не викликає співчуття ні в читача, ні в автора. Стосунки подружжя побудовані на брехні, користі та на хитроцях. Панас Мирний висміює псевдозакоханість героїв новели напередодні і після весілля, їх не гіперболізовано-сентиментальне, приторно-солодке щебетання.

Хвалькувато стверджуючи свою обізнаність із тим, “що в людських серцях і навіть під землею робиться”, Костенку не мав уявлення про становище власної сім’ї. Кульмінаційною є VI частина новели, де пристав спіймав Орісю з бравим офіцером у готелі. Сатиричне викриття аморальності і внутрішньої пустоти героїв, прихованої за маскою добropорядності, досягає апогею. Показово, що у скрутній і непристойній ситуації Оріся не розгубилася, не відчула провини, а, “граючи очима”, звинуватила в брехні власного чоловіка, який будієм-то не мав бути в місті. Наступного дня, начебто нічого не сталося, їх бачили вдвох у міському саду. Отже, дбаючи про кар’єру, про омріяну посаду поліцмейстера, Костенку поступається людською гідністю.

Композиція твору відзначається традиційністю. Сюжет розвивається лінійно. Лише в першу частину новели вплетені ретроспективні фрагменти, які змальовують минуле головних героїв. Цікавою нам видається зміна просторових планів і, відповідно, зміна ракурсу розкриття персонажа. Перша частина - дія відбувається на площі чи вулиці (маємо полілог городян, які обговорюють майбутнє весілля). Костенку представлений тут як об’єкт соціальний. У II-IV розділах дія розвивається вдома в головних героїв, і вони постають як об’єкти психологічного авторського дослідження. Завершуються “Лови” (VI частина) теж у міському саду, на очах у

городян. Тобто “коло соціальності” типу Костенка й Орісі замкнулося. Художній простір спочатку звузився, а потім розширився до початкового стану. Отже, Панас Мирний прагнув розвінчати свого героя насамперед як офіційну особу, як утілення сліпої бюрократично-поліційної системи, проти якої і спрямоване вістря сатири письменника.

Для прози Панаса Мирного характерна урбанізація. Невизначеність топоніма (містечко П.) дозволяє спроекувати сатиру автора на всеімперський рівень узагальнення. Для хронотопу новели характерна локальність (невеличке місто, дія триває два тижні). Автор зосереджується не стільки на зображенні зовнішніх подій, скільки на соціальному і психологічному вмотивуванні вчинків персонажів (кар’єризм Гриця, розбещеність Орісі). У змалюванні героїні спостерігаємо продовження традиції створення негативних образів панночок-інституток, започаткованої Марком Вовчком.

Художній час через окремі деталі вказує на час історичний: посилення соціального протесту серед робітників і придушення жандармською машиною цих виступів.

Одним із поетичних засобів у новелі є контраст. Ми спостерігаємо його в портретних характеристиках Орісі та її сестри (чорнява і білява, урівноважена і швидка, непосидюча), а також у передісторіях головних героїв, їх соціальному походженні, у зіставленні їхніх мрій і уявлень один про одного і реальності (зокрема очікування вдалої операції по ловитві злочинців – і розкриття нищівної правди у власній родині).

Іван Франко, який високо оцінив твір і сприяв його публікації, зазначав, “що поза змістом мова і манера опрацювання цілком гідні такого великого таланту, як Мирний, що його справедливо вважають за одну з найвизначніших сил сучасної української літератури” [4, с.91]. Справді, мова новели “Лови” заслуговує на глибокий і детальний аналіз. У межах даної розвідки ми не зупинятимемося на характеристиці мовного рівня твору, але вкажемо на особливості зображувально-виражальних засобів: лаконізм і психологічна виразність деталей, майстерність індивідуальних мовних самохарактеристик персонажів, іронічні порівняння в сентиментальному дусі, часто народнопоетичного походження (врода, *наче квіточка ражева на зорі...*, Оріся, *наче лебедонька біла*), полілог як засіб початкового знайомства з героями і приховування авторської позиції, заперечні паралелізми (*Не вітер-буря в темному лузі хилить тополю: веселе слово вабить, чарує дівоче серце! Не зоря ясна темної ночі в небі грає - дівоча врода пестить і зріє дівочу душу*). Також слід зазначити вживання фольклорних звертань (*Серце Орісю, доле*), пестливих форм іменників (*інституточка, голубочка*), русизмів у мові Костенка (*зрачки, почот*). Внутрішні монологи головного героя насичені питальними та окличними реченнями, за допомогою яких передається плин його думок і почуттів.

Таким чином, уся система поетичних засобів спрямована на реалістичне і сатиричне відтворення аморальних соціальних людських типів і є ще одним доказом високої літературної майстерності Панаса Мирного. Новела “Лови” є одним із

кращих реалістичних зразків малої прози визначного українського письменника.

Література

1. Білецький О.І. Панас Мирний//Білецький О.І. Збір. праць: У 5 т. - К., 1965. ґ-2.
2. Зубков С. Великий реаліст/Панас Мирний. Твори: У 2 т. - К., 1985. - Т.1.
3. Мирний Панас. Твори: У 2 т. - К., 1985. - Т.1.
4. Франко І. Збір. тв.: У 50 т. ♣К., 1989. ♣Т.35.

*Оксана Шупта-В'язовська, Марія
Чорна (Тирасполь)*

Психологізм повісті Панаса Мирного “Лихі люди”

в контексті художнього часу та простору

Творчість Панаса Мирного є однією з вершин української літератури, вершиною, без якої неможливо уявити подальше сходження нашого красного письменства, зокрема, осягнення ним модерного психологізму початку ХХ ст. Саме психологічна майстерність Панаса Мирного своєрідно зумовила здобутки М.Коцюбинського, В.Стефаніка, В.Винниченка та інших першорядних майстрів слова. Важливе місце у творчій спадщині письменника займає повість “Лихі люди”, яка вважається одним із перших зразків власне психологічної прози в нашій літературі. Обсяг статті не дозволяє дослідити всі аспекти проблеми, тому увагу буде зосереджено на питанні гармонізації психологічного аналізу як однієї з форм утілення психологізму нового типу та принципу характеротворення з епічним родовим началом у контексті розгортання художнього часу та простору.

З'ясуємо часопросторову організацію авторського погляду як провідника епічного. Концептуально цікавою в цьому плані видається уже експозиційна частина твору. Повість починається описом світанку після похмурої дошової ночі. Пейзаж позначений, з одного боку, суб'єктивною емоційністю авторського бачення, а з другого – є широкою узагальненою картиною пробудження землі, усього живого після сну. Уже в цій картині відчувається прагнення до конкретизації, накреслюється масштаб і співмірність розгортання подій, формується і починає відігравати важливу роль траєкторія авторського погляду. Спочатку авторський погляд фіксує таїнство світанкового неба, зародження нового дня, але поступово невблаганно знижується, і в той момент, коли він торкається землі, у монументальний світ природи, хай не прямо, опосередковано вривається людське начало. Широта, осяжність погляду ще зберігається, та монументальність утрачається, супроводжуючись і зміною відчуття часу. Ми можемо сказати, що умовно цей фрагмент складається зі світанку небесного і світанку земного: перший передає не стільки часову конкретику, плин часу, скільки один із моментів одвічної космічної сталості, яка існує у формі циклу, безкінечної повторюваності. Поступово зі зниженням погляду світанкові метаморфози втрачають швидкоплинність, усталену послідовність, змінюється характер руху – він стає більш дієвим, інтенсивним, у певному розумінні одночасно – хаотичним. Земний світанок руйнує величну гармонію небесного, приходить конкретний день, час юсмічний утілюється